MAKTABGACHA YOSH DAVRIDAGI BOLALAR PSIXOLOGIYASI

Muhamedova Nargisa

Toshkent viloyati Bekobod tumani 40-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Maktabgacha bo`lgan bolalar analizatorlari ham tobora takomillashib boradi. Ularning ko`rish, eshitish, tam va hid bilish, teri hamda xarakat sezgilarining sezgirligi ancha o`tkirlashadi. Bu davrning eng muxim jixatlaridan yana biri ota-onalarning e`tiborli bo`lishidadir.

Kalit so'zlar: nerv-asab tolalari, xarakter, fazilat temperament, tug'ma qobilyat…

Psixologiyada **L.Vigotskiyning** yoshga oid ikkita fikr bildirgan: jismoniy va psixologik yosh. Jismoniy yosh- bolaning xayotini uning tug`ilishidan boshlab o`tgan yillar, oylar va kunlar bilan tavsiflaydi, Psixologik yosh- esa bu vaqtgacha erishilgan psixologik rivojlanish darajasini ko`rsatadi. Psixologik yosh- bolaning xronologik yoshiga to`g`ri kelmasligi mumkin. Maktabgacha yoshdagi bolalarda aqliy funksiyalarning rivojlanishi va bolaning shaxsiyati, boshqalar bilan munosabatlarining o`ziga xos xususiyatlari va asosiy faoliyati bilan ma`lum chegaralarga ega. Ammo bu xronologik chegaralar siljishi mumkin va bitta bola yangi asrga oldinroq, boshqasi esa keyinroq kirib keladi. Bolalarning ontogenetik potensialning nazoratsizligi tufayli amalga oshiriladigan, umumiy sezgirlik nuqtai nazaridan erta yoshning bevosita davomi. Bu yosh davr bolaning yaqin kishilar bilan muloqat orqali, shuningdek o`yin va tengdoshlar bilan xaqiqiy munosabatlarning ijtimoiy maqomini o`zlashtirish davri.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning tez-tez o`zgarishi, intelektualizasiya va xis-tuygularning barqarorligi bilan ajralib turadi. Bola o`z o`zini anglash, boshqalarga nisbatan xurmat qilishning barqarorligi bilan bog`liq davr.

Bola xabardorlik va muammolardagi xis tuygular tilini o`rgana boshlaydi.

Emosional nazorat, yuqori, axloqiy va estetik xissiyotlarning boshlanishi. Bolaning so`zlashuv tendensiyasi, jumlalarning og`zaki tarkibini tushuntirish,

nutqning kamunikativ funksiyasi paydo bo`ladi. Ilk bolalik davrining boshlariga kelib bolada birinchi tafakkur operatsiyalari yuzaga keladi. Bu davr ya`ni maktabgacha bo`lgan yoshdagi bolalarda ko`zga tashlanib turuvchi jixatlardan biri bolalar nerv sistemasining rivojlanishida shartli ravishda tushuntirish mumkin. Bolalarning maktabgacha bo`lgan rivojlanish jarayonida, ularning psixologiyasi turli yosh davrlarga xos xususiyatlarini beradi. Shuning uchun «yosh» va «bolalik» tushunchalari bilan yashaydi. Yosh davri o`z tuzilishi va dinamikasiga ega.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda aqliy rivojlanishning sifat jixatidan maxsus bosqichini anglatadi va rivojlanishning ushbu bosqichida bolaning shaxsiyat tuzilishining o`ziga xosligini tashkil etuvchi ko`plab o`zgarishlar bilan ajralib turadi. tormzlanishning oddiy turlari yuzaga kela boshlaydi. Shartli tormzlanishning ishlay boshlashi tufayli bu yoshdagi bolalar ayrim xarakatlardan o`zlarini darhol to`xtata oladigan bo`ladilar.

Bu «chiroyli- xunuk» degan narsalarga aqli eta boshlaydi. Bu davrda bolada hissiyotnung jadal, xattoki, zo`r berib avj olishi, qo`zg`aluvchanlikning oshganligi va maktabgacha yoshda be`aror bo`lishi bilan xarakterlanadi. Bolalarda maktab yoshida oliy hissiyotning rosmana rivojlanishi bilan xarakterlanadi. His –tuyg`uni tarbiyalash katta ahamiyat kasb etadi . U umuman tarbiyaning doimiy hamrohi bo`lmog`i lozim. Asosan 3-7 yoshgacha bo`lgan davr bog`cha yoshi davri xisoblanadi.. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasida juda tez sifat o`zgarishlari bo`lishini inobatga olgan holda.

Uch davrga (3-4 yosh) kichik maktabgacha davri (4-5 yosh), kichik bog`cha Yoshi o`rta maktabgacha davr (o`rta bog`cha yoshi) 6-7 yosh va katta maktabgacha davr katta bog`cha yoshlarga ajratish mumkin. Bola rivojlanish jarayonida odamlarning ilgari o`tgan avlodlari tomonida yaratilgan predmet va xodisalar olami bilan alohida maxsus munosabatga kirishadi. Bola insoniyat qo`lga kiritgan barcha yutuqlarni faol ravishda o`zlashtirib, egallab boradi. Bunda predmetlar olamini, hamda ular yordamida amalga oshiriladigan xatti-xarakatlarni, tilni, odamlar orasidagi munisabatlarni egallab olishi, faoliyat mativlarini rivojlanishi,

qobilyatlarning o`sib borishi, katta yoshli kishilarning bevosita yordamida amalga oshirilib borilmog`i kerak.

Mashxur rus pedagoglaridan biri Lestgafning fikricha insonning bog`cha yoshdagi davri shunday bir davrki, bu davrda bolada kelgusida qanday xarakter xislatlari paydo bo`lishi belgilanadi va ahloqiy xarakterning asoslari yuzaga keladi. Masalan , 2 yoshli bolaga «tegma, jim bo`l, to`xta, yo`q» kabi so`zlarni tegishli qo`l yoki boshqa ishoralar bilan aytilsa, u o`zini ba`zi xarakatlardan tiya oladi. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonunida endilikda bizga faqatgina har tomonlama rivojlangan bola bo'libgina qolmasdan, balki har tomonlama sog'lom, aqlan rivojlangan bolani tarbiyalashda va unga bilim berish va kamolga yetkazishda har bir insonning asosiy burchi ekanligi uqtiriladi. O'qituvchining mahorati o'quvchilarning hayotda o'z o'rnini topishlarida, kerakli mutaxassis, jamiyatning intellektual salohiyatli kadrlari bo'lib yetishishlarida, ularning kasbiy madaniyatini shakllantirishda va kasb-hunarga yo'naltirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Buning uchun o'qituvchilar shaxsiy va kasbiy, umummadaniy, maxsus kompetensiyaga ega bo'lishlari, shaxsiy-kasbiy sifatlarni rivojlantirishlari, o'z ustilarida ishlash bilan barobar xisoblanadi. Kasb-hunar tanlashda maqsadning to'g'ri qo'yilishi yartm g'alabadir. Bu g'alabani yuzaga chiqarishdagi qo'llanilgan vositalar, metodlar samaraliligi, sinovdan o'tgan bo'lishi ayni muddaodir. Kasbga old ma'lumotlarni tahlH qilish, natijalarni solishtirtsh, birlashtirish, o'quvchining kasbiy axborot bazasini boy'itishda qo'llanilgan filmlar, innovatsion yangiliklar vaziyatni baholay olishga yordam beradi. Shiddat bilan rivojlanib kelayotgan vatanimiz kelajagi albatta yoshlar qo'lidadir. aynan shuning uchun xam biz ta'lim tarbiyani avvalo bolani yoshlik davridan boshlab berishimiz lozim. Bu sifatlarni atrofizdagilar bizga aytishga qo‘rqishadi yoki parvo qilishmaydi. Bu treningda esa bu haqida xohlagancha gapirish mumkin. Biz hammamiz birgalikda bu kabi salbiy sifatlarni o‘zimizdan bartaraf qilishga bugundanoq kirishishimiz kerak. Aks holda bu sifatlar bizni buzg‘unchilikka, vayronkorlikka undashi hech gap emas. Har birimizdagi bu kabi

salbiy sifatlarni bartaraf qilishga hammamiz bir xilday daxldormiz. Bu bunyodkorlik, erksevarlik, vatanparvarlik, do‘stparvarlik, sodiqlik, insonparvarlik va ijtimoiy sherikchilikka yo‘g‘rilgan jamiyatni bizlarga qo‘yadigan oltinga teng talabidir. Mazkur oltin qonuniyatni ma’suliyat bilan ado etishimiz barchamizning eng oliy fuqarolik burchimizdir. Bola shaxsini to'g'ri tushunish va uning harakatlarini tahlil qila olish zarur. «Har bir shaxs qaytarilmas temperamentdir»,- degan edi fizioiog olim LP.Pavlov. Ta'lim tizimidagi psixologik xizmat tizimining ilmiy va amaliy vazifalari turli mamlakatlarda turlicha joriy etilmoqda. Bizning umumiy o‘rta ta'lim maktablarimizda psixologik xizmat tizimi o'ziga xos usulda joriy etildi va dastlabki eksperimental tadqiqotlar olib borilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M.Vohidov. «Bolalar psixologiyasi»- T. «O`qituvchi» 1882y.

2. Запарожец А.В., Элконин Д.Б. Психология детей дошкольного возроста.- Москва. Просвещение.-1964.

3. N.M. Aksarina. «Go`dag bolalar tarbiyasi». – Toshkent. Meditsina.-1983.